



BRABANTS GOUD

DE GEELDERS • HET DOMMELDAL • DE BEERZE

Om het Natuurnetwerk Brabant te realiseren, verwerft ARK Rewilding Nederland gronden in Het Groene Woud. Dat doen we in het kader van het natuurrealisatieproject Brabants Goud in Het Groene Woud. Per 1 februari 2023 beschikten we over ruim 355 hectare grond. De ARK-methode: we verwerven gronden, zorgen voor de natuurinrichting en het tijdelijk beheer ervan. Na enkele jaren dragen we de ontstane natuur over aan andere beheerders. Ons meest recente Brabants Goud-perceel ligt aan de Dommel in Liempde, nabij het Leempottenpad.



ORANJEBLAUW ZWEMMEND GERAAMTE

ZELDZAAM OERKREEFTJE IS HONKVAST

Er zijn weer zeldzame oerkreeftjes gespot in De Geelders! Op 23 januari jl. liet Jeanne Soetens (Heemnatuurgroep De Oude Vrijheid) ons weten dat ze veel van deze soort – het oranjeblauw zwemmend geraamte – heeft gezien, onder meer in de Gasthuiskamp en de Overkamp. Blijkbaar voelen de zeldzame diertjes zich (nog steeds) thuis in de rabatsloten van De Geelders.

Deze oerkreeftjes zijn in januari jl. gevonden in De Geelders. Ze zijn nog niet erg groot. In het water zijn ook veel muggenlarven te zien • JEANNE SOETENS

PLANTDAGEN IN SAVENDONK

HIJ STÁÁT: DE 100.000STE BOOM

Op 25 januari jl. hebben ARK-directeur Jos Rademakers en Trees for All-directeur Simone Groenendijk een stevige haagbeuk geplant in de vochtige grond van De Geelders. Het was de 100.000ste nieuwe boom sinds ARK in 2019 startte met natuurontwikkeling in Het Groene Woud.



ARK en Trees for All plantten in Savendonk/ De Geelders de 100.000ste nieuwe boom in het Groene Woud • GABBY LOUWHOFF

Decor van deze feestelijke mijlpaal was een perceel van ARK in Savendonk. Op deze en omliggende ARK-gronden vonden op 25 en 26 januari boomplantdagen plaats voor de bedrijfsdonateurs van Trees for All. Deze goede doelen-organisatie plant wereldwijd bomen voor een beter klimaat en meer biodiversiteit. De samenwerking met ARK in Het Groene Woud is één van haar [binnenlandse projecten](#). Samen hebben ze de afgelopen jaren al meer bestaande leembossen in Het Groene Woud versterkt en uitgebreid.

Deze haagbeuk is de 100.000ste
GABBY LOUWHOFF



TEGENGAAN VAN DROOGTE

“Het Groene Woud is na deze plantdagen zo’n drieduizend bomen rijker”, vertelt ARK-projectleider Ger van den Oetelaar. “We kozen er bewust voor om soorten te planten die hier al eeuwenlang voorkomen: haagbeuken, winterlindes en mispels maar bijvoorbeeld ook wilde appels en fladderiepen. Die zijn sterk genoeg om de komende jaren uit te groeien tot een jong en klimaatbestendig bos waar je steeds meer dieren, planten en vogels ziet. Belangrijk, want zouden we niets doen, dan zorgt de klimaatverandering ervoor dat ze verdwijnen. Om die reden richten we ons ook op verbetering van de bodem zodat deze beter water kan vasthouden, als tegenwicht tegen de toenemende droogte.” ARK rondt de natuurontwikkeling in Savendonk – conform de planning uit 2019 – nog dit jaar volledig af.

KIJK- EN LUISTERTIPS

Trees for All maakte een kort filmpje van de plantdagen in Savendonk. [Bekijk het filmpje hier](#). Ook het radioprogramma [Vroege Vogels](#) besteedde er aandacht aan. De uitzending – van 5 februari 2023 – is terug te luisteren via de Vroege Vogels-podcast van NPO Radio 1. Het fragment over ARK en Het Groene Woud start daarin op 10’20 minuut.



BIJZONDER IN HET GROENE WOOD

DE WILDE MISPEL

Ze groeit in het Dommeldal, Velder en Heerenbeek, maar bijvoorbeeld ook in het Maasheggengebied: de wilde mispel (Mespilus germanica). Het is een behoorlijk zeldzame struik of kleine boom uit de rozenfamilie. In Het Groene Woud vind je ze verspreid over de regio vooral langs wegranden of op een houtwal.

De wilde mispel houdt van zonlicht en staat liever niet volledig in de schaduw. Verder doet ze het goed op lemige en tamelijk voedselarme grond met een niet te lage pH-waarde, kenmerken die je onder meer in het Dommelgebied vindt. Niet gek dus dat deze soort juist hier groeit, op negen plaatsen maar liefst, al gaat het wel steeds om kleine aantallen of om individuele exemplaren. Wilde mispels kunnen niet zonder hommels en bijen

De wilde mispel met haar vele vruchten

GER VAN DEN OETELAAR

en andersom. De plant levert de insecten voedsel en de insecten zorgen voor bestuiving. Verder zijn de vruchten van de wilde mispel klein genoeg als voedsel voor kleine dieren: drie centimeter in doorsnee, en dat is de helft kleiner dan de vruchten van de gekweekte mispel. Voor grote hoefdieren is de wilde mispel niet aantrekkelijk vanwege haar stekelige takken.

ARCHEOFYT

De wilde mispel komt al sinds de middeleeuwen in Nederland voor. Het is een zogenoemde archeofyt: een plant die duizenden jaren geleden door menselijk toedoen in ons land terecht is gekomen. (Van oorsprong groeide en groeit de wilde mispel vooral bij de Zwarte en Kaspische Zee.) Na de plantdagen in Savendonk op 25 en 26 januari 2023 zijn ook in De Geelders weer meer wilde mispels aangeplant.

Begin februari 'scheurden' twee rammelende hazen door Sompen en Zooislagen
THIJMEN VAN HEERDE



SOMPEN EN ZOOISLAGEN

NIEUW GEBIED ERBIJ

Het is een wat zompig en nattig gebied, daar rond Hedikhuisen, vlakbij de Maas ten noorden van Den Bosch. Hier verwierf ARK eind 2022 acht hectare grasland. In het nu overwegend agrarische gebied dat tegen Het Groene Woud aan ligt, wil ARK de riviernatuur herstellen en de gronden geschikt maken voor het langer vasthouden van water. De naam van het gebied: Sompen en Zooislagen.

De bijzondere naam komt voort uit de gebiedskenmerken: 'Sompen' verwijst naar de moerassige ondergrond, veroorzaakt door de Maas die hier vroeger buiten haar oevers trad. 'Zooislagen' is terug te voeren op de zogenoemde dijkdoorslagen: plaatsen waar water door de dijk kwam waardoor het aan de andere kant een 'zooitje' werd. "Tegelijkertijd was het wel een waardevol zootje. Want waar water is, is leven", vertelt ARK-projectleider Thijmen

van Heerde. Bijzondere soorten die hier van oorsprong voorkomen, zijn bijvoorbeeld de roerdomp (vogel), de argusvlinder en waterplanten als de krabbenscheer en watergentiaan. En ook hazen leven hier, nog steeds. Op 7 februari waren zelfs twee rammelende hazen te zien die door het gebied 'scheurden'. Daarmee lijkt de paartijd (ook wel 'rammeltijd' genoemd, die loopt van februari t/m april) te zijn begonnen. Mooi om te zien, en een teken dat de lente eraan komt!

GLANS GEVEN AAN NATUUR EN CULTUURHISTORIE

Het projectgebied van ARK bevindt zich bij een oude Maasmeander ten zuiden van Hedikhuisen en ten noorden van Haarsteeg (het Haarsteegse Wiel). "Hier voeren vroeger boten naar een destijds zeer levendige haven in Haarsteeg", weet Thijmen. "Je had daar toen ook een fort, als onderdeel van de Zuiderwaterlinie om het nabij gelegen Heusden te beschermen. Wat mij betreft biedt Sompen en Zooislagen genoeg potentie om niet alleen de natuur maar ook de cultuurhistorie glans te geven." Een projectplan is in de maak, waarbij ARK ondertussen ook werk maakt van het verwerven van nog meer hectares in Sompen en Zooislagen.

SCHAAFSTRO AAN DE BEERZE

Het is een nogal onopvallend plantje uit de paardenstaartenfamilie: schaaftstro. ARK-projectleider Thijmen van Heerde trof onlangs een plukje aan op de oever van de Beerze, vlakbij de Kempseweg.

Schaaftstro heeft holle, donkergroene stengels die geribd en ruw zijn. Als je ze droogt, lijken ze op stro. Waar dat 'schaven' in de naam dan vandaan komt? "De plant werd vroeger gebruikt als een natuurlijke schuur spons", weet Thijmen. "Zo gebruikten klompenmakers schaaftstro om hout mee op te schuren, zoals klompen. Met de bloeiende klompenindustrie van meer dan honderd jaar geleden in Het Groene Woud zou je denken dat de plant hier volop voorkomt. Maar dat is niet zo. Je ziet schaaftstro in deze regio relatief weinig. Al vermoed ik dat we meer gaan aantreffen zodra we er echt naar gaan zoeken." Reden voor dat optimisme is dat schaaftstro uitstekend gedijt op vochtige gronden en bodems met leem, twee eigenschappen die Het Groene Woud kenmerken. En die ARK via natuurontwikkeling verder versterkt. "In de leembossen van De Geelders groeit ook schaaftstro. Dat ik de plant nu ook aan de Beerze aantrof, zegt veel over de omstandigheden: het



is hier – althans op bepaalde plekken – vochtig genoeg om er te groeien en te bloeien. En dat is goed nieuws voor de toekomst, omdat watervasthoudende bodems cruciaal zijn voor de natuur om te overleven."

'BOSBADEN' IN DE GEELDERS

ARK maakt werk van ruimte geven aan zelfredzame natuur. De uitbreiding van De Geelders is één van de resultaten die nu al zichtbaar zijn. Ook de mens vaart wel bij meer groen. Zo benadrukken wetenschappers al langer dat natuur belangrijk is voor de mentale gezondheid. Dicht bij huis geeft Joost van Pagee (49) daar op geheel eigen wijze invulling aan. Middenin De Geelders.

Joost heeft een praktijk voor natuurcoaching en bosbeleving: Het Bos In. En dat is precies wat hij doet: hij neemt mensen letterlijk mee het bos in "omdat het een ideale omgeving is om te groeien en te transformeren", vertelt hij. "Zelf vind ik De Geelders magisch. Ik kom er tot rust en leerde hier diep respect hebben voor Moeder Aarde." Dat gevoel brengt hij ook over op de mensen die deelnemen aan zijn natuurcoaching. Of aan de sessies 'bosbaden' of 'bosbeleven' die hij voor groepen organiseert. "In De Geelders kun je nog stilte ervaren", legt hij uit. "Dat helpt mensen om bijvoorbeeld nieuwe wegen in te slaan, vergezichten te zien... Deelnemers ervaren dat ook zo, weet ik. Ze zijn lovend over dit leembos. Het verrast ze, inspireert ze en geeft ze kracht. Ik juich de realisatie van een steeds groter groeiend bos en een hersteld ecosysteem dan ook van harte toe."



Meer informatie over Joost en zijn praktijk vind je op www.hetbosin.nu.

ONMISBARE VRIJWILLIGERS

WILLIE DAMEN-VAN DE MOSSELAER

*Graven in Brabantse archieven, Willie Damen-Van de Mosselaer uit Sint-Oedenrode doet niets liever. Over haar vondsten publiceert ze, onder meer op de website van het [Brabants Historisch Informatie Centrum \(BHIC\)](#). Ook schreef ze mee aan het onlangs verschenen boek over de *Bodem van Elde* waarin een glansrol is weggelegd voor De Gelders.*

VERHALEN DELEN

Inmiddels is ze 77 jaar. Ze besteedt zo'n dertig uur in de week aan archiefonderzoek. Het schrijven dat erbij komt kijken, vindt ze eigenlijk nog het leukst: de inhoud van aktes, stambomen en andere feiten naast elkaar leggen, het verhaal erachter ontrafelen en daarover publiceren. Dat doet ze onder meer op de website van het BHIC. Daar zijn indrukwekkend veel verhalen van haar te vinden, bijvoorbeeld over het [Vresselse bos](#), over de [Salix alba 'Belders'](#) in Boskant en over de ['bruggenbouwer in Rooi'](#). Waar mogelijk combineert ze de maatschappelijk-economische geschiedenis met de historie van landschap, erfgoed en natuur op die plekken.



Willie Damen-Van de Mosselaer

Willie is altijd bovenmatig geïnteresseerd geweest in de geschiedenis van haar woonplaats Sint-Oedenrode en omliggende dorpen. Via haar werk bij de bibliotheek kwam ze bijvoorbeeld meer te weten over haar Veghelse voorouders. Haar nieuwsgierigheid naar hoe zij leefden – en hoe de streek zich ontwikkelde – groeide met de dag. “Sindsdien ben ik in mijn vrije tijd in de Brabantse archieven te vinden”, vertelt ze. “Nu al bijna veertig jaar. In het begin was er natuurlijk nog geen computer. Als ik een interessante bron vond, moest ik de inhoud kopiëren of zelfs handmatig overschrijven. Want een kopieerapparaat mocht een archiefstuk natuurlijk niet beschadigen. Met de opkomst van de computer en de digitale camera werd het maken van transcripties al een stuk minder arbeidsintensief.”

BODEM VAN ELDE

“Om die reden kwam Ger van den Oetelaar waarschijnlijk ook bij mij terecht”, lacht ze. “Hij vroeg me mee te schrijven aan het boek over de Gemeijnt Bodem van Elde. Eerst twijfelde ik nog. Het leek me héél veel werk. Maar omdat ik altijd al de stille wens had een boek te schrijven, zei mijn man: ‘Doe het maar gewoon’. Nu het eindresultaat er ligt, ben ik heel blij dat hij me daartoe aanspoorde. Het was 2,5 jaar hard werken, waarbij vooral het maken van transcripties van eeuwenoude aktes – denk aan die van de Hertog van Brabant – veel tijd kostte. Maar het is een prachtig en zeer compleet naslagwerk geworden over een buitengewoon interessant en mooi gebied.”



Werkzaamheden op Espendonk in de winter van 2022
JANNEKE VAN ENGELN

RESULTATEN DOMMELDAL

ESPENDONK EN WOLFSWINKEL

Twintig geelgorzen, een groene specht, een haas, twee reeën en zes patrijzen. ‘Zomaar’ een telling van recent gespotte bewoners van het Dommeldal ten zuiden van Sint-Oedenrode. Hun aanwezigheid laat zien dat natuurontwikkeling hier veel kansen heeft om nóg meer soorten te verwelkomen. En dat is precies waar ARK sinds twee jaar aan werkt.

“We zijn sinds enkele jaren actief in de deelgebieden Wolfswinkel, Wolfswinkelse beemden en Espendonk”, vertelt ARK-projectleider Janneke van Engelen. “Ze liggen allemaal in het Dommeldal tussen Son en Sint-Oedenrode en waren voor het grootste deel in agrarisch gebruik. We willen ze transformeren in gebieden vol variatie waardoor het Dommeldal hier over enkele decennia talrijke loofbomen, kruiden en struweelbosjes rijker is. Inclusief zeldzame bloemen, planten en dieren zoals vlinders, kikkers en vogels.”

OPGERUIMD EN AANGEPLANT

Voordat het zo ver is, staan er diverse inrichtingsmaatregelen op stapel. Sommige heeft ARK al getroffen. Zo zijn alle percelen opgeruimd en deels aangeplant, onder meer met fladderiepen, haagbeuken en zomer- en winterlindes. “Haagbeuken-essenbos en beekbegeleidend bos”, aldus Janneke. “Op termijn moeten deze bossen een aaneengesloten verbinding vormen die via De Scheeken en De Geelders tot aan de Dommel reikt.” De komende tijd werkt ARK aan het hydrologisch herstel van de deelgebieden.

WOLFSWINKEL

Deelgebied Wolfswinkel (4,5 hectare) bestaat uit agrarisch intensief gebruikte weilanden en beemden. Er zijn veel natuurlijke hoogteverschillen zoals die bij een beekdal horen. Het gebied wordt omsloten door de meanderende Dommel (aan de oostzijde), de met bomen en struiken begroeide hoger gelegen begraafplaats Wolfswinkel, een voedselbos en de gronden van Staatsbosbeheer. “Bijzonder: dit Sonse gebied heeft een directe relatie met de verdwenen, stroomafwaarts gelegen Rooise watermolen Wolfswinkel, waarvan de oliemolen in 1918 voorgoed werd stilgelegd.”

WOLFSWINKELSE BEEMDEN

Deelgebied Wolfswinkelse beemden (2 hectare) bestaat uit iets minder intensief gebruikte weilanden en beemden. Ook hier vind je veel natuurlijke, beekdal-kenmerkende hoogteverschillen. De Dommel stroomt ten zuiden van het deelgebied. Aan de noordkant ligt de Watermolenstraat, de gronden van Staatsbosbeheer vormen de ‘buren’.

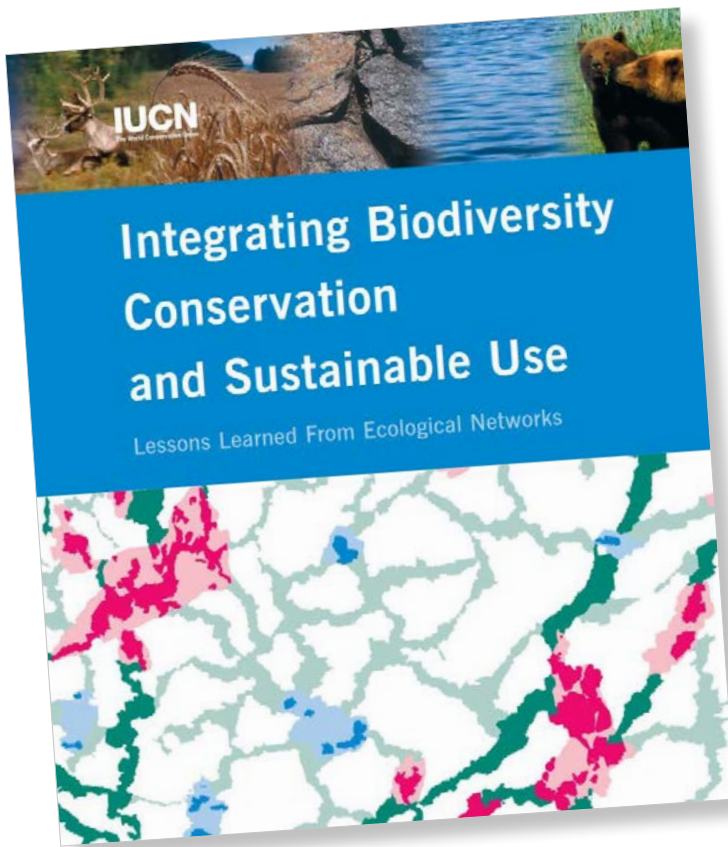
ESPENDONK

Stroomopwaarts, ten zuidwesten van Sint-Oedenrode, ligt Espendonk. Hier verwierf ARK 4,8 hectare grond die direct aan het bestaande natuurgebied Espendonk van Brabants Landschap grenst. Dit gebied heeft een belangrijke functie in het versterken van de ecologische en hydrologische kwaliteiten in het Dommeldal. Dat de potentie groot is, bewijst de al aanwezige zeldzame slanke sleutelbloem. Doel van ARK is om op de verworven gronden het waardevolle en kalkrijke leembos in oude glorie te herstellen dat zich hier in de loop van de eeuwen ontwikkelde. Janneke: “Het begin is gemaakt: tussen 2021 en 2023 hebben we het areaal leembos met zijn karakteristieke biodiversiteit en bostypen al uitgebreid door bomen aan te planten.”

‘THE GREEN WOOD’

INTERNATIONAAL IN DE KIJKER

Het Groene Woud kan al lang op internationale interesse rekenen. Neem de Engelstalige publicatie ‘Integrating Biodiversity Conservation and Sustainable Use’ van Graham Bennett uit 2004. Hierin belicht de auteur de noodzaak van bescherming van natuur, biodiversiteit en ecosystemen en wat er begin deze eeuw op dat gebied werd gedaan. Het toen nog relatief nieuwe thema bespreekt hij aan de hand van voorbeelden, waarvan Het Groene Woud (‘The Green Wood’) er eentje is. Zo beschrijft hij onder meer de plannen die er in Brabant lagen om natuurgebieden met elkaar te verbinden. Precies wat ARK vijftien jaar later is gaan doen. [Lees hier](#) het boek. Je vindt de pagina’s over Het Groene Woud op de pagina’s 40 t/m 43.



De Dollekes in Olland, waar ARK met de aanplant van bomen een ecologische verbinding tot stand brengt met andere leembossen in Het Groene Woud

BERT VERVOORT

Vragen staat vrij!

Deze nieuwsbrief is een initiatief van het Geeldersberaad, het Dommelberaad en het Beerzeberaad. Heeft u vragen, opmerkingen of suggesties? Mail ze naar ARK-projectleider Ger van den Oetelaar: ger.vandenoetelaar@ark.eu. Inmiddels ontvangen bijna 1300 geïnteresseerden de nieuwsbrief direct in hun mailbox en wordt hij in vele netwerken verspreid. Heeft u deze nieuwsbrief via-via ontvangen en wilt u deze voortaan rechtstreeks van ARK toegestuurd krijgen? Stuur dan een e-mail naar info@ark.eu onder vermelding van ‘Aanmelden nieuwsbrief Brabants Goud’. Wilt u zich afmelden? Dat kan eveneens via info@ark.eu onder vermelding van ‘Afmelden nieuwsbrief ‘Brabants Goud’.

GEELDERSBERAAD: Provincie Noord-Brabant, Groen Ontwikkefonds Brabant, gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Waterschap De Dommel, ZLTO, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Bosgroep-Zuid, Marggraff Stichting, Harry Suilen Advies en ARK Rewilding Nederland.

DOMMELBERAAD: Provincie Noord-Brabant, gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Son en Breugel, Waterschap De Dommel, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Harry Suilen Advies, Rentmeesters Meijs en Van Soest en ARK Rewilding Nederland.

BEERZEBERAAD: Natuurmonumenten, Provincie Noord-Brabant, Brabants Landschap, Waterschap De Dommel, gemeente Oirschot, Meijs Rentmeesterskantoor en ARK Rewilding Nederland.